

Tips och tankeställare

Bedöm, underlätta och ge feedback på språket

ENERGI
FÖRETAGEN

Branschföreningen Energiföretagen Sverige beviljades under 2021 statsbidrag för att säkerställa slutförandet av ett jobbspår inom kraft- och fjärrvärme. En av insatserna i jobbspåret var en arbetspraktik och inom ramen för denna beviljades ytterligare statsbidrag för att undervisa praktikanterna i svenska samtidigt som man lade stor vikt vid att fånga upp och bemöta de utmaningar som arbetsgivarna upplevde utifrån språkförbistringar. Uppdraget genomfördes av LYS förlag och resulterade i fyra olika best practice-dokument, varav detta är ett, avsedda att spridas vidare för kunskapsöverföring.

Introduktion

Under våren 2021 genomfördes ett pilotprojekt för praktikanter inom energisektorn i Sverige. En grupp på fem individer genomgick en yrkespraktik inom fjärrvärme och fick språkundervisning, samtidigt som deras handledare på arbetsplatserna mötte språkläraren och diskuterade språkliga utmaningar.

Det här dokumentet är ett informationsmaterial som tillkommit som en utvärdering av projektet, och det är tänkt som ett stöd åt handledare som tar emot andraspråkstalande praktikanter inom energibranschen. Innehållet är baserat på de lärdomar som gjorts under projektets gång, samt på våra tidigare erfarenheter av liknande situationer. Vårt syfte är att ge praktiska råd och tips till dig som handledare, så att du på bästa sätt kan stödja nyanställda och praktikanter som inte har svenska som förstaspråk.

Råden rör framför allt situationer där du som handledare förväntas bedöma språkkunskaper eller underlätta kommunikationen med praktikanten. Vi hoppas att du ska ha nytta av materialet!

Sofi Tegsveden Deveaux och Emil Molander
Stockholm/Umeå, maj 2021

I spegeln

Föreställ dig omvända roller. Att det är du som har hamnat i ett nytt land där det är andra sedvänjor som gäller, och framför allt talas ett språk som du håller på att lära dig men som du verkligen inte har full koll på. Du kanske redan kan engelska eller något annat språk som du har lärt dig, hur känner du dig när du pratar det? Kan du vara dig själv? Är du lika smart, rolig och kunnig som när du pratar svenska? Kan du beskriva vad du tycker och känner om saker och ting? Kan du utföra ditt arbete till fullo, utan att riskera att göra fel på något sätt som orsakar problem? Orkar du prata lika mycket som du gör på svenska? Känner du dig bekväm? Hur känns det att ständigt vara den där som kan definieras och få en viss etikett på sig så fort du öppnar munnen? Hur trött är du i slutet av dagen?

Det är en stor uppgift att i vuxen ålder lära sig ett nytt språk så pass bra att man fungerar på en arbetsplats, och det är mycket svårare än att lära sig till exempel engelska under sin uppväxt. När man är vuxen har man kanske en familj och barn att ta hand om, och man måste tänka på sin försörjning och mycket annat. Man har helt enkelt inte tid att "bada" i det nya språket hela tiden. Har man dessutom ett modersmål som arabiska eller kinesiska, som skiljer sig mycket från svenskan, är det svårare än för en tysk som har ett ordförråd som till stora delar är väldigt likt svenskans.

Det är alltså stora krav som ställs på den praktikant eller medarbetare som inte har svenska som förstaspråk. Samtidigt är det nödvändigt att språket ska fungera så pass bra att det inte äventyrar säkerheten på arbetsplatsen, och att ni kan kommunicera om arbetet. Även om du som handledare inte är någon språklärare kommer du behöva bedöma språket och underlätta kommunikationen.

För
att få ett ordförråd på
20 000 ord, vilket motsvarar
vad en infödd svensk kan när
han eller hon slutar skolan måste
du lära dig cirka 30 ord per dag,
varje dag, i två år.

Att
kunna ett
ord betyder att du måste
veta vad det betyder, hur det
uttalas, hur det stavas och hur
det böjs. Du måste också veta i
vilket sammanhang det används
och i vilken ordning orden
kommer.

Språket
är dessutom
mer än bara ord. Man
använder olika uttryck, nyanser,
intonation, slang, jargong och
bildspråk.

Tankevurpor

Det finns några tankevurpor som vi alla lätt hamnar i när det gäller någons språkkunskaper. Om man inte är van är det lätt att hamna i någon av de här fällorna. Vi tror lätt att ...

- Den som pratar mycket är bättre på svenska än den som är tyst.
- Den som nickar och ser glad ut i samtal kan bättre svenska än den som säger att den inte förstår.
- Den som har ett bra uttal är bättre på svenska än den som har en kraftig brytning.

De här punkterna kan förstås stämma, men ofta är det inte hela sanningen. Om du tycker att någon är bra eller mindre bra på svenska kan det vara så att du baserar det på något som inte riktigt stämmer.

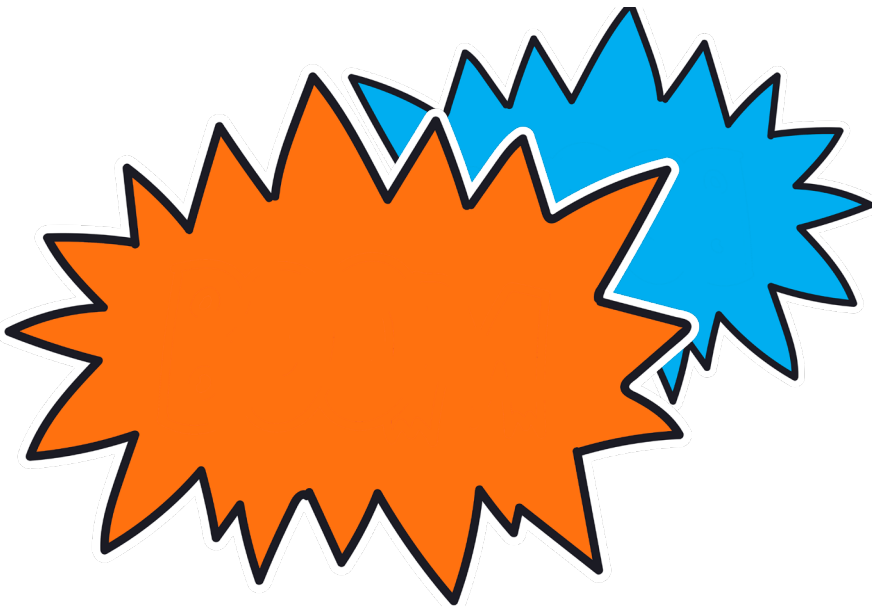
Tänk så här istället

- Vissa personer är pratsamma och andra är blyga. Det betyder självklart inte att den som är pratsam kan mer än den blyga. Den som pratar mycket kan ha svårare att skriva, och vice versa, så se till att du får dig en uppfattning om båda. En del tycker att de är bra på svenska, är självsäkra och pratar mycket. Andra är mer självkritiska och drar sig för att säga något om de inte är helt säkra på att det är rätt.
- Vissa tycker att det känns jobbigt att ställa frågor, eller tror att man är till besvär om man inte förstår. Eller så vet man inte exakt hur man ska fråga, alltså vilka ord man ska använda. Man kan vara trött efter en lång arbetsdag med många nya ord och helt enkelt inte orka ställa en fråga till.
- Uttalet är förstås jätteviktigt, och det är fantastiskt om någon lyckas få till ett bra uttal. Man måste dock vara medveten om att ett bra uttal inte är detsamma som språkkunskaper och förståelse. Det är lätt att bli lurad och tro att det är "flytande svenska" bara för att det låter bra. Försök se under ytan!

Kulturkrockar

Inte bara språkkunskaperna utan också vad man har för tidigare erfarenheter av att arbeta påverkar hur man kommunicerar. Det är förstås omöjligt att säga vad som beror på språk, personlighet och kultur, men det kan vara bra att känna till att i en del kulturer...

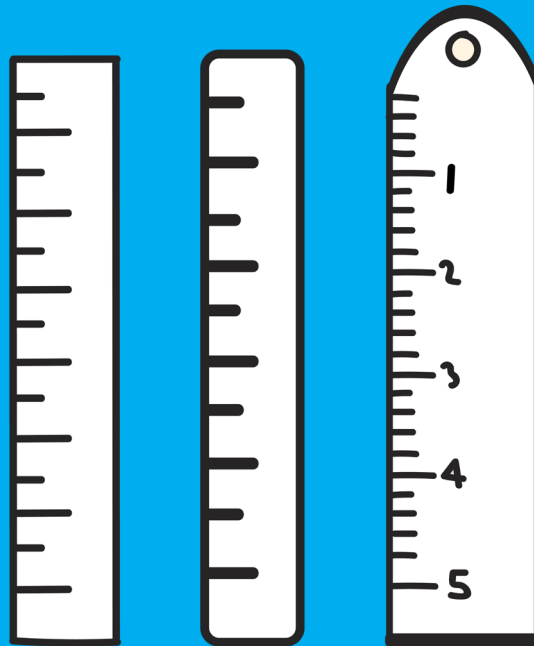
- ... visar man att man är smart genom att använda komplicerade ord.
- ... berättar man inte om man inte förstår eftersom det kan uppfattas som att man är okunnig.
- ... ställer man inga frågor om man uppfattar sig stå lägst i hierarkin på arbetsplatsen.
- ... visar man att man tar jobbet på allvar genom att inte småprata eller skoja.

Hur bra är svenskan?

För den som inte är van kan det vara svårt att avgöra hur bra någons svenska är, till exempel vid en anställningsintervju. Den som söker kan ha betyg med sig, men det är ofta oklart vad ett visst betyg på en viss kurs innebär i praktiken.

Den första fråga du bör ställa dig själv är kanske vad arbetsplatsen har för krav på språkkunskaper. **Vad behöver man egentligen kunna?** Förmodligen krävs i alla fall att det går bra att kommunicera muntligt i många olika situationer, och vid en intervju har du möjlighet att bedöma den muntliga kompetensen. Men se upp! Det är lätt att bli lurad och tro att personen talar bättre eller sämre än hen egentligen gör.

Testa språket

- Det räcker inte att be personen att presentera sig och berätta om sig själv. Det klarar de flesta av ganska bra, eftersom det är en språkligt ganska enkel uppgift som man har fått öva på många gånger. För att se bortom inövade haranger kan du ställa en oväntad fråga. Om personen berättar att hen arbetat som installationselektriker i fem år kan du till exempel fråga "Vad var det som fick dig att vilja bli elektriker?" eller "Vad tycker du är viktiga egenskaper hos en bra elektriker?". Det är svårare att prata om något man inte förberett så här får du en uppfattning om hur språket fungerar spontant.
- Du kan också be praktikanten ställa tre frågor till dig, om vad som helst. Här får du syn på ganska mycket, både grammatik och ordförråd.
- Be praktikanten beskriva en bild som är relevant för yrket, till exempel ett elschema. Då kan du se om det tekniska ordförrådet sitter, och även viktiga delar av allmänspråket som till exempel "Den här leder till den där som..."

Tänk till!

Hur länge har nykomlingen varit i Sverige och/eller lärt sig svenska? Om det är längre än fem år är det inte helt troligt att hen kommer göra stora framsteg i språket den närmaste tiden. Om praktikanten däremot har varit i Sverige under ganska kort tid kan det finnas anledning att tro att hen kommer att bli bättre.

Fråga inte

Be istället den som lär sig svenska
upprepa vad du har sagt.

Bedömningsunderlag

För att få en professionell bedömning är det bäst om en erfaren språklärare i svenska som andraspråk kan göra bedömningen om personen har tillräckligt höga språkkunskaper för att praktisera eller jobba på er arbetsplats. Om det inte är möjligt kan du ha som tumregel att praktikanten bör kunna...

- Presentera sig och på ett relativt korrekt sätt beskriva vad han eller hon jobbat med tidigare.
- Ställa relevanta, enklare frågor om den här arbetsplatsen. "Vilken tid ska jag börja på morgonen?"
- Förstå och kunna svara på enkla frågor. "Vilken typ av bränsle bränner vi? -Sopor."
- Beskriva något konkret som finns här och nu, till exempel en bild eller ett föremål. "Det här är en turbin. Den roterar."
- Prata med ett uttal där man inte hela tiden behöver anstränga sig för att förstå.

Ovanstående är sådant som ligger på en grundläggande nivå. Om den du intervjuar inte klarar av den typen av konversation är det sannolikt att det inte kommer att fungera så bra i kommunikationen på arbetsplatsen heller. För att se om praktikanten har en högre kunskapsnivå kan du testa om hen på ett begripligt sätt kan...

- Prata om sådant som inte finns här och nu, till exempel något hypotetiskt i framtiden. "Vad skulle du göra om ..."
- Förklara hur skeenden påverkar varandra och hur olika saker hänger ihop. "Vad händer om det blir stopp i pannan?"
- Förklara komplicerade funktioner. "Hur fungerar fjärrvärme?"

Den andraspråkstalare som klarar av att svara på dessa frågor på ett korrekt eller i alla fall begripligt sätt har förmodligen kommit ganska långt i sin språkutveckling. Om du ställer sådana här frågor, var medveten om att det är svårt och var beredd på att den du frågar kan bli helt tyst. Var beredd på att det kan kännas obekvämt, och visa att du är medveten om att det kan vara svårt.

Tänk på

Den som är ny i språket utvecklar ofta strategier för att fungera socialt. Man har lärt sig att nicka och le vid rätt tillfälle, och då är det lätt att man som förstaspråkstalare överskattar deras språkkunskaper. Var uppmärksam på andraspråkstalare som...

- ... svarar jakande och nickar uppmuntrande. Ställ öppna frågor som börjar med "varför", "hur", "vad", "var" och så vidare för att ge personen tillfälle att svara mer utförligt.
- ... använder allmänna ord och uttryck. Det är lättare att säga "vi hade mycket att göra på jobbet igår" än att beskriva vad man verkligen gjorde. Om andraspråkstalaren uttrycker sig generellt kan du be henne eller honom ge exempel och ställa följdfrågor.
- ... byter ämne eller pratar mycket. Den som har svårt att hänga med i samtalet kan ta över och föra ordet själv, för då kan man hålla sig till ämnesområden man behärskar. Se till att du får chansen att ställa frågor och lyssna in om svaren är relevanta och stämmer.

Lite snack och mycket verkstad

Föreställ dig att du har två praktikanter på arbetsplatsen: Miguel och Jarek. Miguel pratar mycket, tar initiativ och är social. Han har alltid något att säga. Jarek däremot säger inte så mycket. Du drar slutsatsen att Miguel har bättre språkkunskaper än Jarek. Sedan pratar du med deras språklärare, som tycker tvärtom. Hon tycker att Jarek talar bättre svenska än Miguel.

Vem har rätt?

- Både du och språkläraren har rätt, men på olika sätt. Läraren har antagligen haft möjlighet att göra en mer systematisk bedömning av språket, och har därför en mer nyanserad och detaljerad uppfattning om hur språket fungerar. Läraren har också mer erfarenhet av de strategier som många andraspråkstalare använder för att fungera socialt. Samtidigt är det meningen att språket ska användas på praktikplatsen, så det hjälper inte att klassrumssvenskan är bra om den inte tillämpas ute i verkligheten.
- En anledning till att Jarek är tyst kan vara att Miguel pratar så mycket. Testa att skilja på dem ibland så får du en rättvisare uppfattning om vad varje person kan.
- Jarek som är tyst kanske skriver bättre än han pratar, vilket kan visa sig när han jobbar med valideringsuppgifter. Miguel som pratar mycket kanske är bra på att prata om saker han är van vid att prata om. Testa att prata om något nytt.

Om din praktikant deltar i en språkkurs och du upplever något liknande bör du prata med läraren som kan ta upp det med den mer tystlåtna praktikanten. Det är viktigt att han eller hon förstår att det inte räcker med att vara bra när man lämnar in språkuppgifter utan att det också måste fungera i praktiken. Även du kan prata om vikten av att använda språket i praktiken.

Vad är svår svenska?

Titta på listan nedan. Vilka ord är specifik yrkesterminologi? Vilka ord tror du är lätta respektive svåra för den som lär sig svenska?

*en turbin
en generator
att tända
att släcka
en rök
en aska
att dra åt
att rinna
ett tryck
avfall
värmeverk
ett rör
en gas
elproduktion
vattenånga
att underhålla
att rengöra
att öppna
att stänga
korrosion*

Vad är svår svenska?

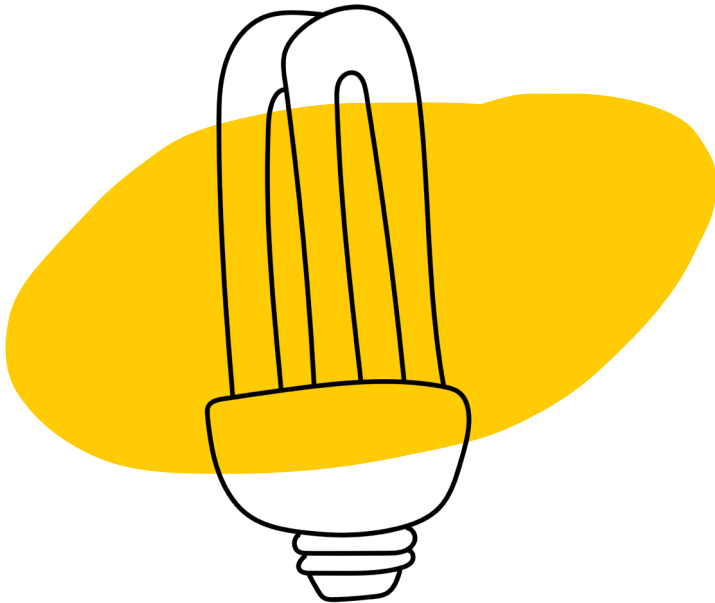
Här är samma ord på polska. Om du försöker lära dig dem, är de orden som du markerade som lätta också lätta när du lär dig polska?

<i>en turbin</i>	<i>turbina</i>
<i>en generator</i>	<i>generator</i>
<i>att tända</i>	<i>zapalić</i>
<i>att släcka</i>	<i>zgasić</i>
<i>en rök</i>	<i>dym</i>
<i>en aska</i>	<i>popiół</i>
<i>att dra åt</i>	<i>dokręcać</i>
<i>att rinna</i>	<i>ciec</i>
<i>ett tryck</i>	<i>nacisk</i>
<i>avfall</i>	<i>odpady</i>
<i>värmeverk</i>	<i>instalacja grzewcza</i>
<i>ett rör</i>	<i>rura</i>
<i>en gas</i>	<i>gaz</i>
<i>elproduktion</i>	<i>produkcja energii elektrycznej</i>
<i>vattenånga</i>	<i>para wodna</i>
<i>att underhålla</i>	<i>konserwacja</i>
<i>att rengöra</i>	<i>czyścić</i>
<i>att öppna</i>	<i>otwierać</i>
<i>att stänga</i>	<i>zamykać</i>
<i>korrosion</i>	<i>korozja</i>

Du kommer antagligen ganska enkelt ihåg ord som *turbina*, *generator* och *gaz*, men minns du vad *otwierać* betyder? Det betyder *öppna*, ett ganska enkelt, allmänspråkligt ord som du behöver använda ofta, men det är mycket svårare att komma ihåg än yrkestermer som *turbina*. Precis så kan det vara för din praktikant, så ta inte för givet att de svenska ord som du själv tycker är lätta är enkla för den som är ny i språket. Själva yrkesterminologin är i många fall lättare att lära sig än ord som *rengöra*, *släcka* och *dra åt*.

Om du (hypotetiskt sett) skulle vilja lära dig de här orden för att kunna jobba i Polen, hur lång tid skulle det ta dig att lära dig alla orden på den här listan? Vet du hur de ska uttalas? Kan du sätta ihop dem till meningar? Hur många gånger skulle du behöva repetera orden innan du kunde använda dem i tal?

Lätta ord för förstaspråkstalare

- Vardagliga ord: *äta, dricka, gå, bord, stol, barn*
- Barnsliga ord: *vovve, pippi, brum-brum, aja baja, geggamoja*

Svåra ord för förstaspråkstalare

- Tekniska termer: *generator, turbin, kondens, elektricitet,*
- "Fina ord": *planera, produktion, primär, individ, system, problem, information, sekundär*
- Specialistord utanför egna yrkes- eller intresseområden: *fåll, plissering, skrådd, rätsida, tråckla, vliseline, spolkapsel, inslagsriktning*

Lätta ord för andraspråkstalare

- Frekventa ord: *äta, dricka, vårdcentral, stor, liten, bord, stol, barn*
- Tekniska termer som förekommer i andra europeiska språk : *generator, turbin, kondens, ventil, cirkulation*
- Ord med latinskt ursprung: *planera, produktion, primär, individ, system, problem, information, sekundär*
- Saker som man kan peka på: *tratt, lucka, filter, rör, öppning*

Svåra ord för andraspråkstalare

- Partikelverb: *dra åt, slå igen, bli av, bli av med, skjuta upp, ge med sig, gå av*
- Barnsliga ord: *vovve, pippi, brum-brum, aja-baja, geggamoja*
- Jargong och slang: *kör på det, motorn rusar, ha koll på, pannan ska alltid gå*
- Förkortningar: *FN, BBR, VVS, LOU*
- Det man gör eller det som händer: *underhåller, säkerställer, avtar, bedömer*

Tips för att underlätta förståelsen

- Komplettera med skrift när du berättar vad något heter och vad det är.
- Ofta är det småorden, som vi använder utan att tänka, som är det svåraste. Till exempel *dra åt skruven med skruvmejseln*. Här är det *dra åt* som är svårt, och om man är ny i svenskan kanske man tror att man ska dra ut den eller något annat som är mer tydligt kopplat till ordet *dra*. Berätta vad du gör samtidigt som du gör det.
- Att du förklarar räcker inte för att personen ska förstå och minnas. Be hen upprepa det du sagt för att språket ska fastna.
- Att beskriva är lättare än att diskutera. Om praktikanten är på en låg nivå kanske det räcker med att beskriva vad saker är eller heter. På en högre nivå kan man beskriva vad saken gör eller hur den används, och inte förrän det fungerar bra kan man börja prata om hur saken fungerar och samverkar med annan utrustning.

BÖRJA HÄR UPPE

PRATA OM KOMPLEXA
SAKER SENARE

Vanliga fel

Ett vanligt fel vi kan göra när vi ska förklara ett ord för en andraspråkstalare är att vi förklarar det på ett på ett sätt som är enkelt att förstå för ett barn. Vi använder ord från vår vardag, som vi tror är enkla. Till exempel kan vi säga

Det här fungerar som en badkarspropp.

Detta är ett exempel på ett dåligt sätt att förklara något för en andraspråkstalare. Ordet *badkarspropp* är det sannolikt att ett barn som växer upp med svenska föräldrar lär sig, men den som lär sig svenska som vuxen har förmodligen inte särskilt många konversationer om badkar och deras proppar, särskilt inte den som inte har någon svensktalande i hemmet. Alltså blir *badkarspropp* lika svårt att förstå som ordet som skulle förklaras.

Säg hellre *Den här blockerar vattnet* eller *Den här stoppar vattnet*.

Säg inte

fungerar som en badkarspropp

säg till

det här är en geggamoja som ...

nu kör vi

EU

Har du lust att komma in klockan sju imorgon?

Det kanske inte är helt rätt.

Då så.

låtsas göra likadant

framställa

vi skjuter upp mötet

ställa in temperaturen

slå på

det har kört ihop sig

Säg

stoppa vattnet

informera mig

det här är en substans som ...

nu börjar vi

Europeiska unionen

Du börjar klockan sju imorgon.

Det är fel.

Nu är vi klara.

simulerar

producera

vi har mötet en annan dag

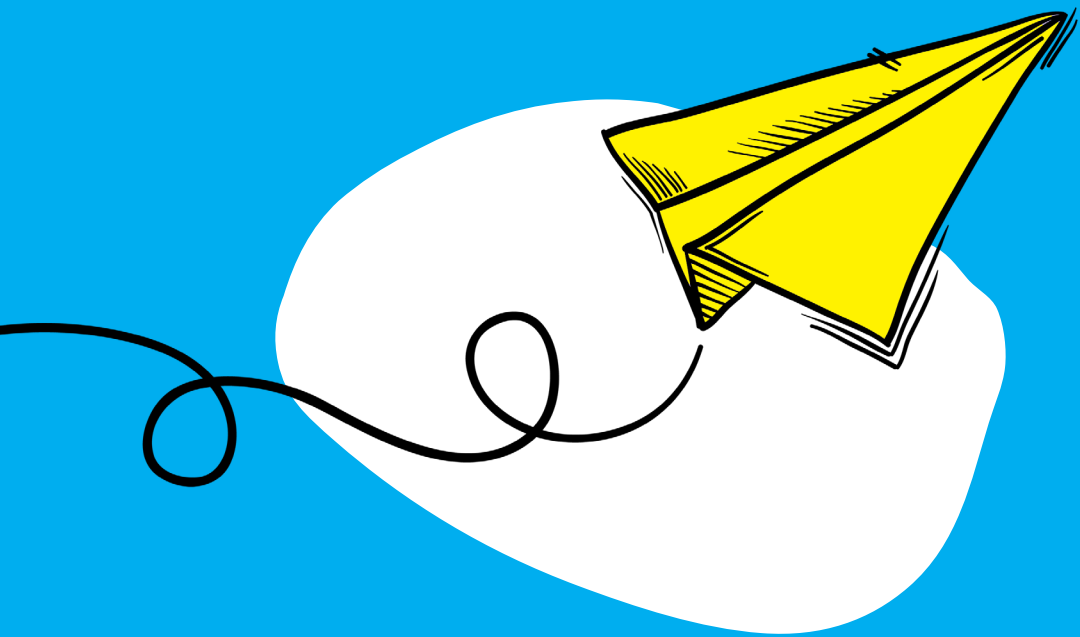
justera temperaturen

starta

vi har ett problem

Senvägar som blir genvägar

Många som lär sig svenska tycker att det svåraste av allt är att lyssna. I bullriga miljöer blir det såklart värre. Skriv en lista på det ni ska titta på innan ni går in i anläggningen. Då kan praktikanten läsa orden, slå upp dem och till och med repetera dem innan det är dags att prata om dem. Du kan också peka på rätt ord på listan när ni pratar om det. Det kan kännas som extra jobb, men du kommer snabbt tjäna igen den tiden.

Ser inte träden för all skog

“Jag vet inte hur mycket jag ska gå in på detalj när jag förklarar.”

Om praktikanten inte förstår din förklaring, börja inte direkt med en ny förklaring med andra ord. Testa först att säga exakt samma förklaring en gång till. Det kan vara så att praktikanten bara inte hörde ett viktigt ord. Om du börjar med en ny förklaring direkt kan det bli som en enda soppa av nya ord.

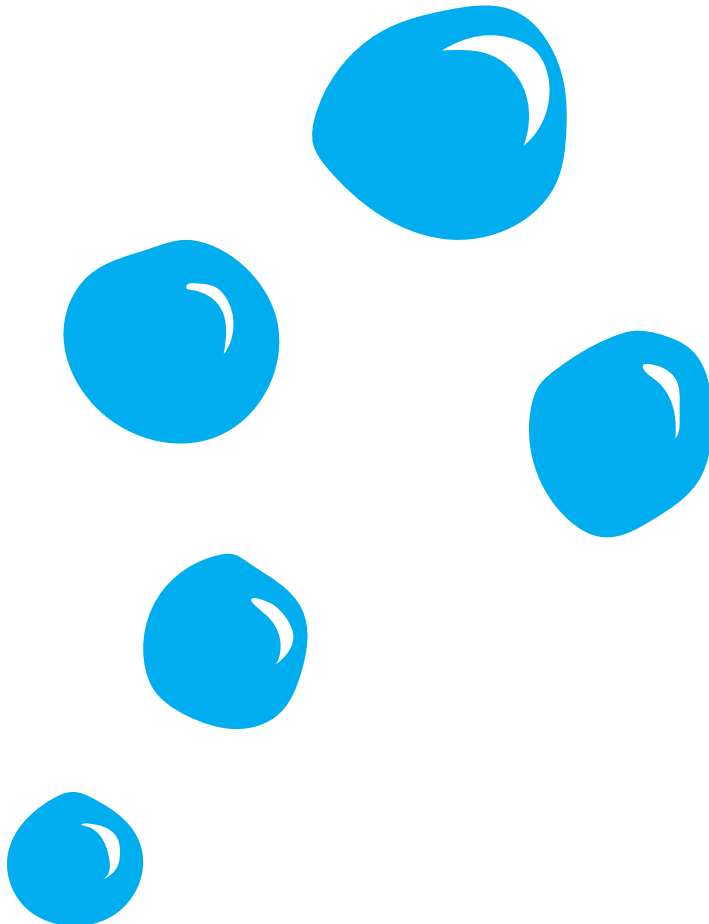
Om språknivån är låg kan du börja med att förklara vad något är och vad det heter. Om det fungerar kan du gå vidare till att berätta vad saken gör eller hur man använder den. På en högre språknivå kan man berätta hur den fungerar och även problematisera kring hur den kan gå sönder eller vilka problem som kan inträffa. Om du istället gör tvärtom, och ska förklara en apparat och börjar med att beskriva vad som kan hända om den går sönder, riskerar du att förvirra praktikanten.

“Nykomlingen säger “syre” istället för “syra.”

Om man är ny i språket är det lätt att man tror att två ord som låter lika också betyder ungefär samma sak.

Skriv och uttala tillsammans.

Ibland kan det vara så att praktikanten kan ett ord på svenska redan, till exempel *myra*, och sedan hör ett som låter likadant, till exempel en *myr*, som torv kommer ifrån. Då är det lätt att man drar felaktiga slutsatser och tror att torv har med myror och göra, kanske till och med att torv är ett material som framställs av myrstackar.

På många språk säger man
”**måste inte**”
när man på svenska säger
”**får inte**”.

En del säger också ”**kan
inte**”
i samma situation.

Validering

Yrkesvalideringen testar inte språkkunskaperna. Samtidigt är materialet inte anpassat för andraspråkstalare, så du som handledare kan behöva hjälpa till.

- Bryt upp frågorna. Många av valideringsfrågorna inkluderar följdfrågor. Hjälp validanterna att lista dessa i rätt ordning och att förstå vad som egentligen efterfrågas.
- Hur ska svaren se ut? Prata igenom vad ni har för krav på språket i valideringsuppgifterna. Vad är viktigt och vad är inte viktigt?
- Skriv några svar tillsammans så att praktikanten får en uppfattning om hur ett bra svar ska se ut.

Vid misstanke om plagiat

- Googla en mening inom citattecken för att se om den kommer från internet.
- Vad är orsaken till plagiatet? För en andraspråkstalare kan det vara svårt att formulera något själv om man bara har läst eller hört informationen en gång. Det kan vara bra att prata om det flera gånger eller se till att man kan läsa om ämnet i flera olika texter.
- Be validanten svara på frågan muntligt.

I många länder betyder det här
tecknet

att något är **rätt**.

- Om du rättar något, skriv **R** och **F** för rätt respektive fel istället för att använda dig av symboler.

Ta kontakt

Det är lätt att generalisera och hitta kommunikationssätt som fungerar med alla andrasspråkstalare. Samtidigt är det en heterogen grupp, men olika bakgrunder och perspektiv. Ni kommer komma längst i ert samarbete om du inte bara fokuserar på era skillnader, utan också på era likheter.

Hitta det ni har gemensamt och utgå därifrån

Gillar du och nykomlingen kanske samma filmer och serier? Är ni båda intresserade av fotboll och kan diskutera de senaste spelarövergångarna? Har ni båda småbarn, eller hund? Brukar ni cykla till jobbet och kan prata bästa genvägarna?

Om ni lägger några minuter varje dag på att prata om det som ni båda har intresse för, kommer det bli mycket lättare att prata om det yrkesmässiga och det svåra. Använd dig gärna av häftet *Ta kontakt* så får du massor av tips på hur du kan göra det.

